

27-282
(492.13) 6

386

BIBLIJSKO-LITURGIJSKE PERIKOPE

PROF. DR NIKOLA ŽUVIĆ

ZAGREB 1940
Tisak Nadbiskupske tiskare

~~Документарни инвентар бр. 2746~~
~~јануарј 1942 год.~~
~~Београд~~

BIBLIJSKO-LITURGIJSKE PERIKOPE

(Referat k svom izdanju „Čitanja i Evandelja“)

PROF. DR NIKOLA ŽUVIĆ

Katolički List 91 (1940), br. 24., 25. i 26.

ZAGREB 1940
Tisak Nadbiskupske tiskare

Biblijsko-liturgijske perikope

(Referat k svom izdanju »Čitanja i Evandelja«)

Po naredbi Zagrebačkog Nadbiskupa, Hrvatskog Metropolite i Predsjednika Biskupskih Konferencija, preuzvišenog gospodina dra Alojzija Stepinca priredio sam biblijske perikope za javno čitanje u misama na nedjelje i blagdane u crkvenoj godini. Naredbu sam primio najvećom spremnošću kao i jednakim počitanjem radi auktoriteta Ordinarija i radi same stvari. To me počitanje pratilo u poslu sve do kraja, kad su u plenumu Biskupskih Konferencija koncem listopada god. 1939. Hrvatski Biskupi prihvatali djelo kao svoje, i kad ga danas i s formalne strane gotova iza duga rada predajem svetoj svrsi.

Biblijsko-liturgijske perikope prema višekratnim odredbama sv. Crkve smiju se kod javne službe čitati u narodnom jeziku samo u prijevodu Vulgate, koja je autentičan i jedino služben tekot Rimokatoličke Crkve. Ovaj sam tekst vjerno slijedio prema duhu Ordinarijeva mandata, a utjecao sam se grčkom (odnosno na par mjesa hebrejskom) originalu tamo, gdje tekst Vulgate ostavlja u neizvjesnosti ili zadaje poteškoće prvom smislu.

Upotrebio sam sve naučne kriterije i pomagala, da djelo bude ujedno i rezultat naučnog rada

čitav. lot.
39896

oko svetoga Teksta.¹ Dosadanjih hrvatskih prijevoda nijesam upotrebljavao s razloga, da ne bih zapao u već proverbijalnu shematičnost i šablonu, jer smo i onako previše navikli na mnoge izričaje i prijevode, koje čitamo i u stranim prijevodima, a da više puta nijesu u svemu točni.² Zato sam prevodio riječ po riječ, rečenicu za rečenicom nastojeći da svagdje dadem pun biblijski smisao u hrvatskoj formi. Tako će čitaoci odmah opaziti, da u mojoj izdanju postoji na mnogo mjesta novi, dosad ne uobičajeni red, nove riječi i oblici. Ne volim sheme, zato sam i naumice izbjegavao mnoge izraze, koji su mi u ušima i dnevnoj upotrebi, ako nijesu najispravniji obzirom na samu stvar ili na hrvatski jezik. Rasčlanjeni su vrlo mnogi participi, kojima doduše obiluje Vulgatin tekst, ali oni su jednostavna imitacija grčkih participa, koji nemaju uvijek istoga i ekvivalentnoga

¹ Upotrebio sam:

Tekst: *Missale Romanum*; Lefebre, Missel-Vespéral Romain, Zevenkerken-Lille 1928.; Merk, Novum Testamentum Graece et Latine, Roma 1935².

Prijevodi: Delitsch, retroversija hebrejska, Berlin 1923; The New Testament in syriac, London 1920; H. Pope, The Layman's New Testament, London 1929; Crampon, La sainte Bible, Paris 1923; G. Hughes, Los Santos Evangelios de Nuestro Señor Jesucristo, Madrid 1924; Sales, La sacra Biblia, Torino-Roma 1911—1936; Tintori, I quattro Vangeli e gli Atti degli Apostoli; Le Lettere degli Apostoli e Apocalissi, Alba 1931; Parsch, Die hl. Schrift, Klosterneuburg 1934; Rösch, Das Neue Testament, Paderborn 1932.

Tumačenja: Cursus Scripturae Sacrae; Verbum salutis I—VI; Études Bibliques; Tillmann, Die hl. Schrift des Neuen Testamentes, Bonn 1931—1934.

² Upotrebljavao sam prijevod svoga predšastnika presvjetitelja g. dra Zagode napose radi rječnika. Tekst je u dugoj upotrebi i suradnji postao i mojom duševnom svojinom.

značenja. Tako sam nastojao isključiti i veći broj semitizama, na koje je naš narod dugom upotrebom naučan, ali su po sebi tuđi duhu hrvatskoga jezika. Izbjegavao sam grecizme i latinizme, kojih ima dosta u svim prijevodima i daje im se neke vrsti sakralno značenje, a zapravo su posebnosti, ili kako bi gramatičari rekli idiotizmi, grčke odnosno latinske sintakse.

Ja sam svoj prijevod nastojao dati u lakom hrvatskom jeziku, kako se govori u većem dijelu hrvatskoga naroda i piše u štampi za šire krugove. Pred očima imao sam riječi velikoga Apostola naroda, kad kaže: »Ako trublja dadne nejasan glas, tko će se spremiti na vojnu? Tako i vi, ako ne govorite jasne riječi, kako će se razumjeti, što se govori? Bit ćete kao oni, što govore na vjetar... Ako ne znam značenja riječi, bit ću tuđ onom, kojemu govorim...« 1 Kor 14, 8—11.³

Tokom posla konzultirao sam mnoge naše jezične stručnjake, znance i prijatelje, koji su mi pomogli svojim savjetima. Ali cijelo su djelo proučili presvjetili gg. dr Franjo Zagoda i dr Ferdo Rožić, prečasni gg. P. Marijan Jakovljević i Eugen Kornfeind, velemožni gg. dr Janko Oberški i dr Rudolf Schütz. Njihove sam savjete i opaske nastojao uvažiti sa zahvalnošću i spremnošću.

U daljnjim ću redcima kratko nastojati dokumentirati svoje stanovište, da dobrovoljnim čitaocima iznesem razloge svoga postupka, da »položim račun«. Bit ću zahvalan svima, koji mi svoje mišljenje i poteškoće iznesu u onom istom duhu i načinu, kojim sam i ja radio ne bez napora oko ovoga djela. Polemike ne ću prihvati, jer ne bilo u duhu Blage Vijesti, oko koje sam radio i nastojao da je već svojim prijevodom tumačim i učinim svima što pristupačnijom.

³ Iz predgovora »Čitanja i Evandelja« str. V. i VI.

Naslov »Čitanja i Evandelja«

Ovaj naslov, premda je malo duži, ipak je opravdan. Već su ga nosile stare knjige istoga sadržaja. Evandelistar ne odgovara potpuno sadržaju, jer se uz evandeoske perikope nalaze i druge iz Pavlovih i Katoličkih poslanica, Otkrivenja kao i iz nekih knjiga Staroga Zavjeta. A starci su evandelistari imali samo liturgijske odlomke iz Evandelja ili su uz posebni registar u knjizi Evandelja bile perikope posebno označene s datumom, kad se čitaju. Tako smo u prošlosti imali evandelistare, koji dolaze pod nazivom *Evangeliarium*. Vrlo je star naziv i *LECTIONARIUM*.⁴ Imao je sve spomenute perikope. Dok uz Evangeliarium bili su u crkvama i Epistolarii. Lekcionari su se nazivali u punijem značenju *Synaxarium*,⁵ koji bi najbolje odgovarao. Ali jer bi naslov bio tuđ, trebao bi tumačenja. Zato najbolje odgovara opis sadržaja: Čitanja i Evandelja.

Tehnički dio

Knjiga se imala tiskati u Nadbiskupskoj tiskari u Zagrebu. Ali je sama uprava tiskare posao prepustila radi tehničkih i finansijskih teškoča.⁶ Posao oko štampanja preuzeo je p. n. g. veletrgovac Ivan Penić, koji je zajedno s p. n. g. Josipom Nol-

⁴ Danas brojimo preko 1.500 lekcionara iz 3. do 6. stoljeća, koji su ujedno svjedoci teksta.

⁵ Od glagola *συνά-γω* = skupljam, sabire, pozivam, pasivno: sastati se, unići. Otuda i sinagoga sastanak, skup, zbor. U našem slučaju ima značenje: skup, zbirka odlomaka, perikopa. Ili po drugima: knjiga, iz koje se čita na sastancima, zborovima ...

⁶ U Nadbiskupskoj se tiskari nije moglo tiskati. A bila je upitana najprije ova tiskara. Gospodin ravnatelji Bauer i voditelj gosp. Marinović sami su mi dali lijepih savjeta u ovoj stvari i pokazali se potpuno nesobični.

lom, ravnateljem Hrvatskog tiskarskog zavoda d. d. u Frankopanskoj ul. 12, svojom odanošću prema Hrvatskom Katoličkom Episkopatu toliko izišao ususret, da se doštampalo sve, a da nije trebalo unaprijed plaćati nijedne pare. Naši Biskupi i te kako imaju kredita! G. Peniću svi dosadanji izdaci nijesu izgledali nekom žrtvom, kad je razumio, o kakvoj se radi stvari. Štampalo se u vrlo teško vrijeme. Tokom štampanja su se cijene neprestano dizale: Radnicima, slagarima, meterima, papiru, olovu, bojama i svemu drugom. Ali ustrajali smo i konačno sve dovršili. Izabrali smo najbolji, teški i otporni papir. Tiskalo se u dva stupca kao što smo naučeni u svim našim liturgijskim knjigama velikoga kvart-formata. Sav je tekst tiskan ovećim, crnim, izrazitim slovima osim početnog slova perikope, koje je uvijek crveno kao i svi drugi dijelovi izvan teksta osim broja stranica. Radi dosljednosti u tehnici postavili smo, da i donja crta, koja s okvirom zatvara živi naslov, bude crvena kao i cijeli okvir i crta po sredini između dva stupca teksta. Vodio sam računa i na označke, kad se poziva na druge stranice, da liturgijske bilješke budu zbilja rubricae-crvene.

Sve je iziskivalo uz napor još više napetosti i neprestanog bdjenja, a još više i troška, jer se takve stvari, na oko sitne i neznačne, tiskaju posebno. Mnogo poteškoća s te strane bilo je napose u drugom dijelu na blagdane Svetaca i Bl. Dj. Marije, gdje se više puta poziva na čitanja i evandelja, koja su već tiskana sprijeda ili će doći istom u nastavku, jer smo se držali reda, koji se nalazi u rimskom Misalu.⁷ Posebne tako zvane pasforme moralo se praviti i za indekse. Po naputku cenzora

⁷ Red i podjela Misala zadavao je mnogo poteškoća tehničkih, jer se u drugom dijelu kod blagdana Svetaca poziva na treći dio, zajedničke mise. Korizmenim se nedjeljama dodalo i starinske hrvatske nazive.

i liturgijskog savjetnika preč. g. Eugena Kornfeinda tiskalo se neka čitanja i evanđelja i po dva puta. Tako 5. nedjelje po Bogojavljenju kao i na blagdan Sv. Obitelji, 29. i 31. prosinca, 13. lipnja na dan sv. Antuna Padovanskog, 5. srpnja na dan sv. braće Ćirila i Metoda i na neke druge dane iz zajedničkih misa. I to s razloga, da se na blagdane ne traži po knjizi, nego da sve bude na svojem mjestu. Kod uveza se pazilo, da bude dobro, da ne izostanu drugi potrebeni znakovi i da ne bude preskupo. Najnovija stvar ovih zadnjih dana je još ta, da će se morati odustati od uvezivanja u kožu, jer se je ne može dobiti po cijenama, kako smo to označili. Ali moram izjaviti i sa svoje strane, da je još najbolji uvez u cijelo platno. Na solidnosti ništa ne gubi, a lijepo je i ukusno.

Jezik i interpunkcije

Više gore kao i u predgovoru knjige rekao sam, da sam svoj prijevod nastojao dati »u lakom hrvatskom jeziku, kako se govori u većem dijelu hrvatskoga naroda i piše u štampi za šire krubove«. Mnogo puta konzultirao sam g. prof. dra Stjepana Ivšića i druge, a jedamput posebno i g. prof. dra Josipa Dujmušića. Na polje borba za fonetiku ili etimologiju nijesam nepozvan htio ulaziti u jednom ovako ozbilnjom djelu. Maretić, revni propagator fonetičkoga pravopisa, koji drži, da je »bolji od etimologičkoga«, piše: »Treba uzeti na um, da je sve u pravopisu relativno i subjektivno, t. j. mi nemamo apsolutnoga merila, po kojem bismo mogli oseći, što je bolje ili gore, da li na pr. slatko ili sladko, — zato ili za to...«⁸ Dok jedni zagovaraju skrajnu fonetiku, drugi pak skrajnu etimologiju,⁹ ja sam se držao umjerene

⁸ Dr Stjepan Ivšić, Hrvatski jezik, br. 1, str. 6.

⁹ Isto tamo, str. 4—5, bilješka 3 i str. 11, bilješka 3.

etimologije, koja ne samo da je srednji put, nego se općenito upotrebljava i opravdana je historijom hrvatskoga jezika.

Interpunkcije upotrebio sam, kako se kaže, po staru. Mi smo većina naučeni na ovaj način upotrebe. Samo najmlade svećeničke generacije ne znaju, gdje i kako bi upotrebljavali interpunkcije. Neke reforme, tobože na bolje i logičnije, ostavile su im praznine. Naše se interpunkcije u mnogom razlikuju od grčkog i onih Vulgatina teksta. Upotrebio sam vrlo mnogo zareza kao i točaka i iz praktičnih razloga: Da kod javnog i glasnog čitanja odnosno pjevanja imamo pravo na stanku. Dijeljenje rečenica mnogo doprinosi i jasnoći teksta. Što više, postavio sam zarez i pred rasčlanjeni particip i tamo, gdje je mogao stajati i infinitiv objekta. Nijesam htio svojim drugčijim postupkom umnažati pravila i iznimke, da se čitaoci ne zamaraju previše s formalnim stvarima.

Semitske, grčke i latinske osebine

Gospodin je Isus najprije, zatim Apostoli, poučavao svoje sunarodnjake aramejsko - palestinskim narječjem. Ovim je jezikom bila napisana i prvotna apostolska kateheza. Sve su knjige Novoga Zavjeta, osim evanđelja sv. Mateja, bile prvotno napisane općim dijalektom grčkoga jezika. Ipak su nužno ostali mnogi semitizmi u tim knjigama, napose u evanđeljima, jer su sv. Pisci bili Semite i jer im je prvim vrelom bila živa ili pisana semitska riječ. Takav je bio i njihov način izražavanja. Semitizama ovih ima i u grčkom tekstu, a ima ih i u latinskoj Vulgati. Jednostavno su uneseni, a da ne odgovaraju duhu ni grčkog ni latinskog, a tako ni hrvatskoga jezika.

1. Vulgata, koju smo slijedili, ima i više hebrejsko-aramejskih riječi. One su u Vulgatu prešle po grčkom Novozavjetnom originalu. Tako i u druge najstarije prevode. U grčkom su se tekstu, tako i u drugima, sačuvale u svom originalnom zvuku: *Βεελζεβούλ*, *ἀρβᾶ, ἀλληλούϊα, Ἐμμανουὴλ, ἐλ̄, ἐλω̄, ἐφραθά,* *Φαριαίος, Γαββαθά, γέεννα, Γολγοθᾶ, ιορβᾶν, ιορβανᾶς, ιοῦμ, λαμά, Σαδδοναιος, σατᾶν, σατανᾶς, Μεσσίας, μαραθάδά, σαβαχθάνι, ζιζάνιον, νάρδος, πάσχα, ḥαββί, ḥab̄bōnī, ḥanā, σάββατον, σάτον, σίκερα, ḥosanná, ḥuṇā, ḥaελδаmá i dr.* Jer ih prevodioци s grčkoga jezika na latinski nijesu prevodili, ne smijemo ni mi proširivati svoje slobode. Zato smo ih zadržali i u hrvatskom prijevodu u obliku, kako se nalazi u našim knjigama.

2. U grčki su tekst ušli najprije, a kasnije prijevodom opet u latinsku Vulgatu neki latinizmi, koji niti se mogu niti smiju doslovno prevoditi. Tako na pr. Lk 7, 4: *dignus est cui hoc praestes — ἀξιός ἔστιν φημένη τοῦτο.* Mk 12, 42: ... duo minuta, quod est — *λεπτὰ δύο δὲ ἔστιν.* Mk 14, 14: *Ubi est refectio mea, ubi manducem... ποῦ ἔστιν τὸ κατάλυμά μου, δπον... φάγω...* Lk 14, 18: *habe me excusatum — ἔχε με παρηγημένον.* Mt 18, 25: *iussit eum dominus venumdari — ἐκέλευσεν αὐτὸν δὲ κύριος πραθῆναι* (i drugi primjeri, gdje dolazi pasivni infinitiv poslije glagola zapovijedati). Mt 27, 4. 24 (i Dj Ap 18, 15): *tu videris, vos videritis — σὺ δψῃ, ὑμεῖς δψεσθε.* Još i Mt 8, 30. 18, 10; 21, 46; Mk 5, 43; 11, 32; 15, 15; Lk 12, 58.

3. Ali latinska Vulgata ima najviše posebnosti grčkoga jezika iz onoga vremena. Ništa čudno, kad znamo, da je Vulgata i sama prijevod s grčkoga teksta. Zato ove posebnosti doslovno prevedene ne daju ni prvog ni punog ni pravog značenja.

Nužno sam se zato morao utjecati grčkom originalu, koji je bolje određen već po svojim

gramatičkim formama, a da se posebno i ne spominje sintaktička formacija rečenica kao i njihov slijed. Dok na pr. u latinskom jeziku postoji slijed vremena, *consecutio temporum*, u grčkom se ravna po slijedu načina, *consecutio modorum*. Particip se u grčkom upotrebljava u mnogo više načina nego u latinskom. Osim dopune subjekta ili predikata ima značenje vremensko Mt 19, 22; uvjetno Mt 16, 24; Lk 9, 23; Dj Ap 15, 29; uzročno Mt 1, 19; dopusno Mt 7, 11; Lk 11, 13; Dj Ap 19, 37; Flpl 3, 4; Hbr 5, 8; finalno Mt 11, 2; 27, 49; Lk 7, 6; Dj Ap 8, 27; 22, 5; 24, 17; 25, 13.

Prevodilac s Vulgate mora posebno paziti na stanje latinskoga jezika onoga vremena, ali se mora obazirati i na grčki tekst, s kojega je prevedena Vulgata.¹⁰

Kako su neke latinske riječi, osobito vlastita imena ušla neprevedena u grčki tekst kao *Niger — Νιγρός* Dj Ap 13, 1; *tres Tabernae Τρεῖς Ταβέρναι* Dj Ap 28, 15; *Caesar — Καῖσας*, Appii forum — *Ἀππίου φόρος*, *Claudius — Κλαύδιος* itd. Dok su hagiografi odmah prevodili druge riječi na grčki, pa i nomina denominativa i kao takva ušla su u latinsku Vulgatu. Ni prevodioци s Vulgate ih ne prevode, nego uzimaju kao vlastita imena u grčkom obliku. Tako *Πέτρος — lapis, kamen* prema *πέτρᾳ* litica, stijena. Prvo u muškom rodu sačuvano je u toj formi kao vlastito ime Šimuna, Andrijina brata, a drugo ženskoga roda provodi se stoljećima i u svim prijevodima (na drugim

¹⁰ J o ü n, L'Évangile de Notre-Seigneur Jésus-Christ (V. vol. Verbum salutis), Paris 1930, str. XIV: »Celui qui entreprend de traduire en français la Vulgate latine des évangiles doit sans doute s'efforcer de rendre ce texte latin d'après l'usage de la langue à cette époque. Mais dans tous les cas où il se présentera quelque ambiguïté, par exemple par le fait de l'absence d'article en latin, il pourra, il devra même, tenir compte du substrat grec de la Vulgate.«

je mjestima sačuvano po aramejskom prijevodu ime Cephas — *Κῆφα* Iv 1, 43; 1 Kor 1, 12; 3, 22; 9, 5; 15, 5; Gal 1, 18). Tako i beskvasan — *ἄξυμος*: Mt 26, 17 i paralelna mjesta; 1 Kor 5, 7. Otkr 1, 8: Ego sum *α* et *ω*, *ἐγώ εἰμι τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὄ* (Vulgata dodaje tumačenje iz 21, 6 prema 22, 13). Episcopus *ἐπίσκοπος* 1 Ptr 2, 25; Dj Ap 20, 28; Flplj 1, 1; 1 Tim 3, 2; Tit 1, 7. Jednako i druge riječi grčke provenijence čitamo u Vulgati: *ἀνάθεμα, ἀράθημα, βλασφημία, δαιμόνιον, διάβολος, βαπτίζω, βάπτισμα, βάπτισμος, βαπτιστής, βάρβαρος, εἰδωλολατρία, ζῆλος, λειτουργεία, λιθόστρωτος, ἀβύσσος, σάκκος, σκάνδαλον* i drugo.

Semitizmi u tekstu Novoga Zavjeta

U tekstu Novoga Zavjeta, razumljivo je, ima mnogo semitizama. Iz grčkog Novozavjetnog originala jednostavno su prevedeni na latinski, a Vulgata ih, kako nam svjedoče brojni Vulgatini najstariji kodeksi,¹¹ marljivo čuva kao tako zvani bonum textus. Semitizama ima u leksikografiskom, gramatičkom i sintaktičkom dijelu. U svom

¹¹ Najstariji latinski prijevodi, koji su nastali prije sv. Jeronima, sačuvani su (afrička i europska recenzija) u 4 kodeksa Staroga Zavjeta, 18 kodeksa Novoga Zavjeta, kod starolatinskih crkvenih pisaca i tako zv. malih = kraćih dijelova u rimskom misalu. Tekst tih kodeksa sabrao je Sabatier, *Bibliorum sacrorum versiones antiquae seu Vetus Italica*, Reims 1739–43. i spremao novo izdanje Denk, *Der neue Sabatier und sein wissenschaftliches Programm*, Leipzig 1914. Kodeksa, koji imaju Vulgatin tekst, sačuvalo se oko 30.000, a od tih preko 8.000, koji imaju samo Novi Zavjet. Berger, *Histoire de la Vulgate*, Paris 1893. Quentin, *La Vulgate à travers les siècles et sa révision actuelle*, Rome 1926. Stummer, *Einführung in die lateinische Bibel*, Paderborn 1928. Vulgata ima dosta semitizama, a starolatinski prijevodi još više.

sam prijevodu otstranio mnoge semitizme, koji, kako sam već spomenuo, ostaju tudi hrvatskom jeziku, ili su posebnosti semitskih jezika i doslovno prevedeni zvuče loše ili ne daju idejnog ekvivalenta. Ovamo idu u prvom redu poslovice i posebni način govora orienta uopće, napose u Palestini.¹² Semitizme, koji su dugom i općom upotrebom postali svojinom hrvatskog jezika, nastojao sam ih prevoditi što doslovnije. Za druge sam tražio načine našega izražavanja. Na par mjesta poslužio sam se pravom prevodilaca, da misao iznesem sensu exegetico ili sensu consequenti, kako na nekoliko mjesta čitamo i u samom sv. Tekstu. Na pr. Mt 1, 18: *in venta est in utero habens εὐρέθη* — bila je, postala je... Tu se iznosi činjenica, faktično stanje i nadodaje se uzrok, da se otkloni svaka sumnja: *de Spiritu Sancto*. Zato: zanijela je po Duhu Svetomu. Ili Hbr 5, 1: *quae sunt ad Deum, ut offerat...* Lk 7, 37: ...*quae erat in civitate peccatrix* — poznata, Vulgata sama kao prijevod dodaje 1 Iv 4, 19: ...*Deum i mesto ille — αὐτός* zamjenice postavlja imenicu *Deus*. Sve radi veće jasnoće, jer prijevod sam mora biti jasan prema načelu, da je dobar prijevod već prvo tumačenje.

Neke riječi stoje mnogo puta u metaforičkom smislu, kad iza njih dolazi genitiv koje druge imenice. U semitskim jezicima, koji su dosta konkretni, ima razmjerno vrlo malo pridjeva. Zato se

¹² Dr Leo Haefeli, *Sprichwörter und Redensarten aus der Zeit Christi*, Luzern 1934. Pisac je iza jednogodišnjeg boravka u Palestini godine 1933. u razgovoru s domaćim živiljem utvrdio, da još i danas govore na isti način, istim slikama, predbama i poslovicama kao što to čitamo u Evangeljima. U svojoj je knjizi donio mnogo lijepih primjera, koji sjajno ilustriraju Novozavjetni rječnik i sadržaj. Tako i Fader, *Die Bildensprache der Evangelien*, Berlin 1937.

upotrebljavaju po dvije imenice (status absolutus i status constructus) na mjestima, gdje hrvatski i drugi indeovropski jezici lako istu misao izraze pridjевима. Mt 9, 15 i paral. filii sponsi hebrejski bene chuppa su mladi uzvanici, koji prate zaručnika, kad u svećanoj povorci ide usutret zaručnici. Filii sponsi su dakle zaručnikovi prijatelji. Mt 5, 45: filii znači slični. Tako i filii gehennae su zli ljudi, koji su već ili će biti osuđeni. Lk 10, 6: filius pacis, dok na paral. mjestu Mt 10, 13 kaže se: et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam = Budu li ukućani dobrostjni, primit će mir, koji vi donosite. Kao filii pacis tako 1 Sol 5, 5 čitamo filii lucis, filii diei. Mt 10, 42: calicem aquae frigidae prema Mk 9, 41 i Mt 25, 40 znači uopće čašu pitke vode, jer je frigidae — *ψυχροῦ* samo epitheton ornans, koji nije bitan, nego samo kvalificira kao u drugim našim jezicima imenski pridjev = qualitas nominis. A Dj Ap 9, 15: vas electionis — izabrana posuda, ne posuda izbora, genitiv je kvaliteta. Tako i Tit 2, 12: adventus gloriae je genitiv u značenju atributa: slavan dołazak.

Mt 5, 1. 2. aperiens os suum decebat eos, kad hoće hagiograf kazati, da će biti duži govor kao i Dj Ap 8, 35; 10, 34; 18, 14, dok mi kažemo jednostavnije: poče ih poučavati. Lk 10, 27; 14, 3: ... respondens ... dixit ... dicens. 14, 5: ... respondens ... dixit. 22, 59: affirmabat dicens. Iv 1, 25: interrogaverunt eum et dixerunt ei. 1, 26: respondit dicens i passim napose u evanđeljima, — što mi jednostavno prevodimo: reče, upita, odgovori kao i ait, inquit,¹³ locutus

¹³ Inquit, kojega nema grčki tekst u Dj Ap 1, 4. stavlja Vulgata u zagradu kao i za njom neki drugi latinski kodeksi, koji tekstualno ovise o njoj GITRW,

est, loquebatur i dr. prevodimo s elegantnim i uobičajenim našim: reče, a u dijalozima: upitao je, upita, kaže i odgovori.

Nije ni potrebno navoditi svih riječi i izraza čisto semitskoga izvora, što mi izražavamo sasما drugim načinom, a da nimalo ne trpi prvi smisao, nego se još više naglašuje. Kao na pr. **ambulare**: dicere intra se Mk 9, 3; scire = razumjeti; Ef 6, 11: armaturam induere i slično 1 Sol 5, 8 sl. Iv 8, 51. 52: gustare mortem; Lk 2, 26: videre mortem Lk 2, 23; ad aperiens vulvam matris, ante faciem, caro, venter, esse in, dativ ili ablativ interni, ecce, Mt 9, 22 ex illa hora ἀπὸ τῆς ὥρας ἔκεινης ne od onoga časa, nego semitski znači: baš, uprav onoga časa, točno, u časovitom značenju: tad. Lingvistički semitski idiotizam je neprestano ponavljanje odnosne i pokazne napose i drugih zamjenica uopće: pred tvojim licem tvoj put pripraviti tebi Mt 11, 10 (Malah 3, 1).

Ime, imenovani, zvati u značenju biti, postati i jednostavni naziv.

Mt 5, 9: filii Dei vocabuntur; 5, 19: vocabitur; 5, 12: radi moga imena = mene; 10, 41. 42: qui recipit prophetam in nomine prophetae... U ime εἰς ὄνομα je naslov, ovdje znači uzrok ujedno i motiv, zašto se prima, jer je netko prorok. 13, 17; 18, 20: radi mene εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα; 23, 29; 27. 16. Mk 14, 32;

neki latinski Oci i dvojezični grčko-latinski kodeks D*, koji ima duži umetak i u grčkom dijelu, koji je kao i Vulgata potpuno semitskoga karaktera Ἰηονάτας μου po mojim ustima, po meni, od mene, što jednostavnije čitamo u kritičkom grčkom tekstu Ἰηονάτας μου. Vulgata postavlja u zagradu i ait, inquit, kod Lk 5, 24; Dj Ap 2, 38; 25, 5; 26, 25., i to, kad se mijenja lice, a hoće još bolje naglasiti, da je to u upravnom govoru.

15, 7. Lk. 1, 26. 35. *vocabitur — κληθήσεται*
 $\delta\text{ι}\delta\text{ος}$ Θεοῦ to jest: bit će Sin Božji; 7, 11; 22, 3. 33.
 47. Iv 3, 18; 10, 3: *nominatim — κατ' ὄνομα*
 po imenu = jednu po jednu. 15, 21: *nomen*
m e u m = ja, mene. Dj Ap 17, 34; 8, 17; 10, 43.
 Ef 3, 15: *nominatur*, daje se ime, imenuje se
 = postaje. 1 Sol 4, 3 itd. Ime u većini slučajeva
 znači bit, unutarnji sadržaj stvari, ne samo vanjsku
 denominaciju za raspoznavanje jedne od druge
 stvari, kako to čitamo u 1 Mojs 2, 19—20: *For-*
matis igitur Dominus Deus de humo cunctis ani-
mantibus terrae et universis volatilibus caeli ad-
duxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret
e a; omne enim quod vocavit Adam ani-
mae viventis ipsum est nomen eius. Apellavitque Adam *nominibus suis cuncta*
animantia et universa volatilia caeli et omnes
bestias terrae. I 1 Mojs 2, 23: ... haec voca-
bitur virago, quoniam de vira sumpta est.

H o m o — 'noš — ἀνθρωπος u značenju: svatko,
svaki. Mt 10, 35: *venienim separare ho-*
minem¹⁴ aduersus patrem suum... 19,
5. 6; 26, 24. Lk 5, 9; 22, 6. 1 Kor 4, 1; 11, 28. Gal
5, 16 i dalje: πάσα σάρξ svako tijelo, meso, svaki
stvor, čovjek kolektivno, svi ljudi; Gal 6, 6. Ef 5, 28. 29. 1 Ptr 2, 13: πάση ἀνθρωπίνη κτίσει svako
čovječe, ljudsko djelo, uredba, svaki stvor.

¹⁴ Neki kodeksi mjesto *ἄνθρωπον* u odnosu prema
 patrem daju punije značenje, kad postavljaju riječ
vīōr. Tim više, kad kasnije u odnosu prema majci
 stoji kći, mater-filia: *pater-filius.* Kod Lk
 14, 5. imaju sličnu varijantu brojni grčki kodeksi *vīōs*,
 dok drugi grčki kodeksi i većina starih prijevoda čita
 s Vulgatom *a si n u s — ὄνος*, kao što čitamo na drugom
 mjestu istu poredbu Lk 13, 15: *τὸν βαῦν αὐτοῦ οὐ τὸν*
ὄνον. Gore otac prema sinu, majka prema kći, ovđe vol
 prema magarac. Što potvrđuje, da Vulgatino čitanje
 odgovara bolje kontekstu, dok je varijanta onih grčkih
 kodeksa nastala vjerojatno radi grafičke sličnosti *ονος*
vīos fallente oculo.

Turba, turbae, turbae multae Mt 4, 25: *δχλοι*
πολλοι 5, 1: turbas — τοὺς δχλοὺς Mk 5, 24;
Lk 8, 42: δχλος turb a. Odgovara hebrejskom
 'am = narod,¹⁵ kako i Vulgata prevodi s populu-
 lus u Mt 14, 5; 27, 15, a u 21, 26 vraća se opet
 na riječ turb a.

Kolektivne imenice često se pod semitskim
 uplivom upotrebljavaju i u Vulgati. Dok imenica
 stoji u singularu, glagol je redovito u pluralu. Neki
 su tekstovi oduvijek zadavali velike poteškoće.
 Dok J o ü o n¹⁶ Mt 2, 30. 23; 14, 9; 22, 7. 24. 26;
 Mk 4, 10; 7, 37; Lk 5, 21; 8, 39; Iv 6, 14; 6, 26;
 8, 24; 9, 3. 16. 34; 10, 21; 16, 13. kaže, da je ovo
 neke vrsti plural generalizacije, Holz-
 meister ispituje svestrano tekstove i zaklju-
 čuje, kad se radi o časnoj stvari, na plural
 kategorije.¹⁷

Poređenje

Pozitiv stoji mjesto komparativa Mk 14, 21:
bonum erat ei... mjesto bolje. Pozitiv u
 grčkom Mt 10, 42 *τῶν μικρῶν* latinska Vulgata
 superlativ: *minimus*, gdje dostaje pozitiv. Po-
 sebni pitanje i odnos Mt 5, 19. u riječima mini-
 mus i magnus.

Komparativ mjesto superlativa Mt 18, 1. 4:
 ... maior est... 1 Kor 13, 13: ... tria haec:
maior autem horum est charitas. Kom-
 parativ dvaput Mt 6, 26: *magis pluries.* Lk
 18, 14: ... iustificatus... ab illo — *παρ'*
ἔκεινον t. j. opravdaniji od onoga = ovaj se vra-

¹⁵ J o ü o n, *Recherches des Sciences Religieuses*, 27 (1937), str. 618.

¹⁶ L'Évangile de Notre-Seigneur Jésus-Christ, passim.

¹⁷ De »plurali categoriae« in *Novo Testamento et a Patribus adhibito u Biblica* 14 (1933), str. 68—95.

tio opravdan, a ne onaj.¹⁸ Lk 15, 7: Dico vobis quod ita gaudium erit in caelo super uno peccatore poenitentiam agente, quam super... ali u sirskom prievedu i nekim minuskulima grčkim stoji na ovom mjestu *χαίρει ἐπ’ αὐτῷ μᾶλλον*. Zadnja riječ morala je stajati i u prvom tekstu maius mjesto ita — *μᾶλλον* mjesto *οὐτως* jer je označuje komparativna čestica *η* — quam u drugom dijelu. Zato sam i prevodio: ...da će na nebū biti veća radost za jednoga grješnika, koji čini pokoru, nego...

Ablativ kvaliteta ili separacija

Neka se mjesta ne smije prevoditi hrvatskim instrumentalom, jer se u Vulgati nalazi ablativ odnosno u grčkom dativ. Ovi ablativi imaju posebno značenje u koliko su u odnosu s posebnim imenicama ili pridjevima. Ta su mjesta jedna ablativi kvaliteta, druga separacija. Da navedem samo par primjera od mnogih, koji se nalaze prevedeni u Čitanja i Evandelja prema Vulgati: Mt 5, 3: pauperes spiritu; 5, 8: mundo corde; 11, 29: humilis corde; Lk 1, 27: gratia plena (Ezek 31, 1: plenus ossibus); 19, 3: pusillus statura. Gal. 5, 25: Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus. Flplj 1, 27: ...digne Evangelio... Klš 3, 21: ...ut non pusillo animo fiant i t. d.

¹⁸ »...justifié en comparaison de celui-là« est sémitique (conf. 13, 2) et correspond tout à fait à l'emploi de l'hébreu sâdaq »être juste« avec la préposition min (Gen 38, 26; Ezéch 16, 52). Le sens est donc »justifié plutôt que celui-là«; comme le pharisiens n'est justifié à aucun degré, on traduira pour éviter l'équivoque: »justifié, et non pas celui-là«. Comp. Ps 45 (44), 8: »il t'a oint de préférence à (= et non pas) tes compagnons«, où *παρά* traduit l'hébreu min Joüon, Nav dj., str. 413. bilješka.

Tako se prevodilac mora obazirati na **način brojenja**, koji je ušao i u Vulgatu, i koja upotrebjava glavni broj mjesto rednoga: Lk 5, 17: in una die rum, kao u Ps 108, 12: Fiant nati eius in interitum; in generatione una deleatur nomen eius; Mt 28, 1: ...in prima sabbati, Mk 16, 1. opisuje: Et cum transisset sabbatum, a Lk 24, 1. paralelno mjesto: Una autem sabbati...

Još i unutarnje značenje nekih riječi: Mt 10, 1: ... dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut eiicerent eos... tumači riječ **potestatem** sa zavisnom rečenicom. Ne samo vlast izganjati nečiste duhove, nego potestatem, od potes, posse = moći *ἔξορσία* Dakle dao im je moć liječenja. Lk 10, 19; 22, 53; Iv 1, 12; 5, 27.¹⁹

Teškoća vjekovna kod Lk 2, 49 ... qua e Patris sunt — *ἐν τοῖς τοῦ πατρός μον*. Slično ima grčki tekst, čega nema u Vulgati²⁰ Mt 20, 15: *ἡ οὐκ ἔξεστιν μοι δὲ θέλω ποιῆσαι ἐν τοῖς ἔμοις* znači: U svojim stvarima, t. j. slobodan sam raspolagati sa svojom imovinom. Kod Luke značilo posjed, imovina moga Oca. Kod Iv 19, 27. čitamo, da je Ivan uzeo Mariju u svoje, k sebi *εἰς τὰ ἤδια*

¹⁹ Mt 10, 1: ...potestass genitivom objekta spirituum immundorum je potpuno iz grčke sintakse. Tekst ne govori ovdje o premoći, prevlasti, vlasti nad nečistim duhovima kao niti o vlasti liječenja (protiv čega nastupaju nadriliječnici, koji nemaju diplome zato ni dopuštenja, vlasti da liječe). Tekst govori kao i u navedenim mjestima o moći liječenja bolesti opsjednuća, jer je ova bolest, prema kontekstu, navedena u nizu s drugim bolestima. Dakle ne vlast nego moć. Dok u Lk 22, 53: *ἔξορσία τοῦ συότοντος* gdje se *συότοντος* uzima kao personifikacija znači kao i u Klš 1, 13. vlast, prevlast tame.

²⁰ Starolatinski kodeksi effqr kao i pod njihovim uplivom Vulgatini kodeksi Q*RE iza facere dovadaju: de meis.

u svoju kuću kao svoju majku, kao što i Dj Ap 1, 25 in locum suum εἰς τὸν τόπον τὸν ἤδιον a u 1, 20. navodi se Ps 68, 26 i govor je o ...com-moratio ... inhabitet ... Zato Lk 2, 49: ...u kući svojega Oca.²¹

Vulgata mijenja lice i razilazi se od grčkog teksta.

Da navedem samo nekoliko primjera: Mt 17, 4: f a c i a m u s — ποιήσω; 23, 37: n o l u i s t i — ἥθελησατε; Efž 5, 1: n o s — ἔμας; 1 Ptr 5, 10: n o s — ἔμας, što je stalnije i prema kontekstu; 2 Ptr 2, 21: p r o n o b i s — ὑμῖν; 1 Sol 4, 2: d e d e r i m — ἐδόκαμεν kao i na mnogo drugih mjestu napose u Pavlovim poslanicama. Dok u navedenom mjestu Mt 23, 37. uzima Vulgata kolektiv kao jedno, u Mt 1, 21: p o p u l u m s u u m ... a p e c c a t i s e o r u m i Lk 2, 13: m u l t i t u d o

²¹ Josip i Marija vraćali su se u Nazaret. Nakon traženja nadu Isusa u hramu, koji na Marijin upit: Fili, quid fecesti nobis sic? odgovara aludirajući na tajnu svoje naravi i poslanstva, kad se poziva na Boga kao svoga naravnoga Oca, ne dirajući niti derogirajući Josipova očinska prava: ... p a t e r t u u s e t e g o . Marija i Josip — pater putativus — vodili su Isusa u Nazaret k svojoj kući, dok on hoće ostati u Jeruzalemkom hramu, u kući svojega pravoga, naravnoga Oca. Grčki Oci tumače tako kao što nam je to potvrđuju i Novozavjetni rječnici: Grimm-Thayer, Moulton-Milligan, Zorell 1930² u kol. 892: τὰ τὸν πατρὸς μονὸν »d o m u s p a t r i s m e i (Gen 41, 51 — Sir 42, 10, cfr Iv 19, 27; Rm 2, 14; 2 Ptr 2, 22). Valensin-Huby, Evangile selon Saint, vol. III. Verbum salutis, Paris 1927², str. 48: »Le sens chez mon Père, dans la maison de mon Père«. S v. Irenej, A d v. Haereses V. 36, 1. kad u Iv 14, 2 mjesto in domo p a t r i s m e i postavlja ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς μονῷ kao što čitamo na našem mjestu kod Lk 2, 49., znači da je smisao jedan te isti, jer lugdunski biskup citirajući moguće na pamet izriče jasnu misao kod Ivana teškim za nas Lukinim tekstrom.

militiae caelestis laudantium... uzima predikat u pluralu. Iv. 14, 9, 10: c o g n o v i s t i s ἔγνωκας, c r e d i t i s — πιστεύεις.

Vulgata se razilazi od grčkoga teksta i mijenja vremena

Mt 4, 5: a s s u m p s i t — παραλαμβάνει 11, 5: a u d i s t i s et v i d i s t i s ἀκούετε καὶ βλέπετε; Iv 16, 9: c r e d i d e r u n t čita Vulgata, Tacijan i neki starolatinski kodeksi, dok totalitas grčkih kodeksa s nekim Vulgatinim im a πιστεύοντι s c r e d u n t, ali u perfektnom značenju, kako sam i ja preveo, da naglasim smisao. Iv 11, 27; Rmlj 10, 16: c r e d i d i (i u grčkom), što prevodimo s prezentom radi trajnosti učinka, kad znamo značenje perfekta prema kojneu, da je djelo učinjeno u prošlosti, a učinak traje u sadašnjosti. Dj Ap 2, 48: a u d i v i m u s ἀχούόμεν; 1 Iv 4, 16: c r e d i d i m u s — πιστεύομεν. Liturgijski se tekst Hbr 11, 33—39 razlikuje i od Vulgatina kao i od grčkoga. Ponavljaju se aoristi — aoristus iterativus, jer se opetuje akcija, dok se na drugim mjestima nalazi prezentski aorist (Flmn 11 epistolarni).

Futur stoji u značenju imperativa

1 Mojs 6, 14: f a c, f a c i e s, l i n i e s...; Ezek 37, 4: v a t i c i n a r e ... d i c e s; Mt 3, 3: p a r a t e — ἔτοιμάσατε, f a c i t e — ποιεῖτε; 4, 7, 10: n o n t e n t a b i s i Vulgata i grčki tekst po semitskom, gdje je osnovna misao imperativa (present — trajno djelovanje). Značenje imperativa je de futuro, koji sam nema imperativa, a čin će se izvršiti u budućnosti. Prema hebrejskom i n j u n k t i v n o m f u t u r u znači: ti ga ne ćeš, ne smiješ, nemoj iskušavati, ne iskušavaj ga! Tako Mt 5, 43; 22, 37

sl.: *diliges... odio habebis... diligite... orate* 6, 5: *non eritis — oὐκ ἔσεσθε nemojte biti.*²²

Prezent stoji mjesto futura u značenju futura

Vulgata i grčki tekst imaju na više mjesta oblik prezenta, ali kontekst zahtjeva da se prevodi samo s futurom. Prezantom (i aoristom u jezicima, koji ga imaju) izrazilo bi se u svečanom nagovoru, formi, kod sentencija ili aksioma. Semitski substrat je nominalna rečenica, koja je van vremena — atemporalna — i stoji naravno u prezantu, a značenje joj je kao i izvršenje u futuru. Na nekoliko je mjesta već tako i postupao latinski prevodilac. Mt 3, 10: *ex cide tur... mitteretur — ἐκνόπτεται... βάλλεται;* 6, 1: *non habebitis oὐκ ἔχετε.* Prezent od *εἰμί* i *ἔχω* u značenju futura osobito često u Ivanovu evandelju: Iv 7, 34; 8, 31; 13, 18; 14, 3; 17, 24. gramatički označuje kao da urgira neposrednu budućnost. Tako i prezent od glagola *ἔρχεται*: Iv 4, 21; 7, 27; 16, 2. 19: *ἔρχομενα* za buduće, a i zadnje i konačne stvari. Iv 10, 32; 12, 26: *ministrat — διακονή,* me *lapi dat is — λιθάζειε* virtualni je futur, nijansa glagola htjeti: hoće služiti, hoćete me kamenovati. Lk. 6, 39: *nonne ambo in foveam cadunt ἐπεσοῦνται,* ali i mnogi Vulgatini kodeksi imaju *cadent.*

Upravni govor u sintaksi kojnea s *δι*

Upravni govor kojnea, koji taj uvodi s *δι* (zvan *δι* induktivni) prevodi Vulgata doslovno i počinje s *quia, quod, quoniam*, što ne odgovara ni latinskom ni hrvatskom jeziku. Zato,

²² Futur liceitatis nazvan kao i Mk 14, 58; Lk 2, 29. Joüon, Grammaire de l'hébreu biblique, Rome 1923, § 113 I, str. 304.

što je naravno, ispuštam ovu osebinu i riječi *quia, quod, quoniam*, koje u latinskom kao i u hrvatskom stoje na početku rečenice, koja je nastala, kad se upravni govor pretvori u neupravni. Prevodio sam ta mjeseta u upravnom govoru, kao kad dolazi iza dviju točaka. Tako na pr. Mt 2, 23; 16, 16; 18, 2; 26, 21. 73; Mk 6, 22; 14, 14. 18. 24. 30. 71; Lk 4, 41. 43; 15, 1; 19, 46; 22, 18. 70; Iv 1, 20; 10, 34. 36. 41; 15, 25; 18, 8; Dj Ap 4, 9. 10; 1 Kor 11, 23; 1 Iv 4, 19. itd. na mnogo drugih mjeseta.

Vulgata dodaje, ispušta, mijenja riječi, padeže a i cijele rečenice.

Mt 17, 2; alba sicut nix λευκὰ ὡς τὸ φῶς; Rmlj 12, 17: bona non tantum coram Deo, sed etiam... 1 Sol 4, 16: primi-deinde: πρῶτος-ἔπειτα; 2 Ptr 2, 23: ... iniuste — δικαῖως.

1 Iv 5, 7: Comma Ioanneum, da ne navodim više, jer je ovih mjeseta vrlo mnogo.

Riječ *δι* prevodi Vulgata na dva načina.

Jedan saradnik »Hrvatskoga Jezika« kaže, da se zaprepastio, kad je na Božić kod treće mise u jednoj zagrebačkoj crkvi iz evandelja čuo riječi: »Sve je kroz nju (riječ Božju, mj. Riječ Božju) postalo«; »svjedočanstvo, da svi vjeruju kroza nj (Ivana); i svijet kroza nj posta« —, sve iz evandelja Ivanova (1, 3. 7. 10). Našao je to, kaže, u knjizi dra Franciska Ivekovića, Zagreb 1912²³. »Iveković se u svojem prijevodu držao Vuka«. Dok »svi naši katolički prevodioци ... imaju na tome mjestu p. o. I dalje pisac dobro govori, kad prema latinskom p. e., koje je nastalo od grčkoga *δι* traži, da se svuda kaže p. o.²³ Vulgata redovito

²³ »Svijet posta po njemu« mjesto »kroza nj« u listu Hrvatski Jezik 1938, str. 90—92.

prevodi s per: Mt 18, 7; Iv 1, 3. 7. 10. 17; 1 Kor 10, 1. 2²⁴; Klš 1, 14²⁵; 1 Sol 4, 14., koje mjesto radi genitiva u duhu hrvatskoga jezika prevodim: »...koji su umrli u Isusu«; Flm 7; Hbr 1, 2; 2, 2; 1 Ptr 4, 11. itd.

Ali ono grčko διά prevodi Vulgata na drugim mjestima s propter. Dok Hbr 1, 14. i dr. daje pun smisao, ne daje jednako kod Iv 6, 57. 58. Poredba ova nosi potpuno semitski karakter. Ne izriče cilj, kao što bi to doslovno shvatili prema Vulgati, nego kao što je Sinu uzrok, izvor života Otac, koji ga je poslao, tako je i nama izvor života Gospodin, to jest nama, Gospodin, kojega blaguјemo, daje život.²⁶

²⁴ διὰ τῆς θαλάσσης = mare transierunt. εἰς τὸν Μαυροπόντην prevodi Vulgata kao da bi stajalo ἐν τῷ ... U ovo su se doba mijenjale zamjenice u dnevnoj upotrebi osobito ἐν i εἰς. Zato: prešli su more (preko mora) i bili su kršteni po Mojsiju.

²⁵ Mnogi drže ovo mjesto glosom, koja je ušla iz Efž 1, 7.

²⁶ »... il faut dégager le sens de διά. Or le sens le plus naturel est »celui qui me mange vivra par moi«. Le propre d'une nourriture vivifiante est de faire vivre: on vit par la nourriture. Et cette pensée cadre parfaitement avec tout le développement qui précède (vv. 53—56). Il faut donc admettre aussi ce même sens διά dans la première partie de la proposition comparative. La difficulté de cette première partie vient de ce qu'elle met sur le même plan grammatical deux idées qui sont logiquement sur des plans différents. Il y a une idée principale, point de départ de la comparaison: »Jésus vit par le Père vivant«, et une idée secondaire, indifférente à la comparaison: »Le Père a envoyé Jésus« ou, au passif »Jésus a été envoyé par le Père«. Si l'on met cette idée secondaire sur un plan grammatical secondaire, la difficulté s'évanouit, par exemple, en traduisant: »De même que moi, envoyé par le Père vivant, je vis par le Père vivant, je vis par le Père, ainsi celui qui me mange vivra par moi«. Koordinacija sekundarne misli s glavnom je u semitskom duhu, koji ne voli podređenosti kao u r. 50. Joüon, Nav. dj. str. 496—497.

Egzegetske bilješke

Duge i nedovršene još rasprave pobudila je biblijska perikopa, koju čitamo druge nedjelje u korizmi »pačista« 1 Sol 4, 1—7. Poteškoće su napose oko riječi r. 4: ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore. I r. 6: in negotio.

1. a) Vas σκεῦος uzima sv. Augustin uz još neke u starini, a u novije vrijeme Lemonnyer, Wohlenberg, Steinmann, Vosté i dr., da Pavao govori na ovom mjestu o ženi kao što i 1 Ptr 3, 7. Hebrejska riječ κελι, čemu odgovara σκεῦος, kažu, da ima višeput značenje za ženu.

b) Possidere Vulgata, a grčki tekst κτᾶσθαι od κτᾶσμα, ²⁷ da nema smisla kako kaže Vulgata imati, posjedovati, držati, čuvati, nego naravno je značenje steći, steći ženu — acquirere, jer to zahtjeva i infinitiv prezenta, dok bi possidere moralno stajati u infinitivu perfekta κέκτημαι.²⁸ Zato zaključuju, da ovdje Pavao govori kao u 1 Kor 7, 2., to jest, neka svaki ima, stekne još bolje svoju ženu (jer se žena kupovala), da se izbjegne preljub.

c) ... in negotio — ἐν τῷ πράγματι sa sv. Tomom većina navedenih i neki još drugi egzegete tumače, da u trgovачkom, poslovnom gradu daje Pavao vjernicima savjete, neka se čuvaju svake prevare, škrtosti i drugoga, što dovodi do nepravde po krnjenu trgovачkih ugovora, to jest njima općenito poznatih poslova, kad to naglasuje s članom ἐν τῷ.

²⁷ Zorell, Lexicon Graecum N. T., kol. 743—744.

²⁸ Prema značenju perfekta, koji ne označuje vrijeme, nego samo prošlo djelovanje s trajnim učinkom sve do sada.

Ali ovo tumačenje nije održivo.

2. a) Vas u Vulgati prijevod je s grčkoga u smislu hebrejskoga keli, znači sve što može obuhvatiti Jona 1, 5; 2 Mkb 6, 4; Mk 11, 16., kako uzima Pavao u 2, Kor 4, 7. za tijelo, koje je krhka posuda, kao što uzimaju i drugi, da je tijelo posuda duše, tijelo, udovi su hram Duha Svetoga 1 Kor 6, 19., hram živoga Boga 2 Kor 6, 16., dakle prostor, koji može obuhvatiti kao posuda. Za tijelo tumače ovo mjesto grčki Oci, kojima je značenje i riječi i teksta moglo biti mnogo bliže kao sv. Ivan Hrizostom, Teodoret, Teofilakt, Ambroziaster, Kornelije a Lapide i drugi.

b) Possidere u Vulgati shvaćeno je dobro prema grčkom *κτᾶσθαι*, jer kad bi trebalo shvatiti u smislu acquirere, ne bi stalno ni grčki tekst propustio nadodati ženu. U istom smislu dolazi glagol i u infinitivu prezenta u papyrima onoga doba.²⁹ Dakle: ...da svaki od vas zna svoje tijelo držati u čistoći i časti. Osobna čistoća, nevinost. Isti zadatak nastavlja Pavao i dalje u r. 6.

c) ... in negotio naglašuje Pavao s određenim članom *ἐν τῷ πράγματι* Riječ *πράγμα* ima vrlo široko značenje. Tako u 2 Kor 7, 11. govori Apostol o preljubu. I ovo su mjesto tako shvatili sv. Ivan Hrizostom, Jeronim i kasnije mnogi drugi. Jer kontekst je u cijeloj stavci jedan te isti. Zaduđno, da Pavao, koji kod ove stvari ne pokazuje nikakva uzbuđenja, nego mirno potiče i uči, pa da bi mogao kidati tekst u 6. r., da opet u 7. do 10. nastavi govoriti o čistoći. Ne, Pavao govori u r. 4. o osobnoj čistoći, nevinosti, a u r. 6. o staleškoj, ženidbenoj čistoći i ženidbenom pravu zakonih drugova. Eufemizam kao kod vas, tako i ovde in negotio, da užasnu stvar ne imenuje vla-

²⁹ Miligan, Selections from the Greek Papyri, Cambridge 1927², str. 49. — Bonaccorsi, str. XIV.

stitom riječju kao što opominje Efž 5, 3., da nije sve dopušteno izgovarati svetima = kršćanima. Neka nitko preljubom ne krenji prava svoga bližnjega, svoga brata. Bog je osvetnik svega, pa i onih djela, koja su učinjena u tajnosti. Prestupke ženidbene vjernosti i čistoće nazivamo i mi prevarom, da vara jedan drugoga. Ova je varka nepravda i vodi je strast, a ne ljubav, koja je veza ženidbenih drugova. »Jer nas Bog nije pozvao na nečistoću, nego na svetost.«

Oko riječi parabola

Hebrejska riječ *μαšαλ* prevedena je u grčkom tekstu Novoga Zavjeta *παραβολή*. A druge s *παροιμία*. U latinskoj je Vulgati ili sačuvana ista grčka riječ *parabola* ili *proverbium*, *similitudo*, *comparatio*. Filolozi etimologijom traže intimno značenje ove riječi. König³⁰ tvrdi, da je prvo i glavno značenje: sličnost od sličiti, poredba, poređenje, prispoloba od poređiti. Tih slika imade i u Starom Zavjetu³¹ iako mašal nije uvijek ujedno parabola kao u Novom Zavjetu.³²

³⁰ Stilistik, Rhetorik und Poetik im Bezug auf die Biblische Literatur. Leipzig 1930, str. 80.

³¹ Škrinjar, Le But des paraboles sur le règne et l'économie des lumières divines d'après l'Écriture sainte, Biblica 11 (1930), 291—321. i 426—449., Biblica 12 (1931), 27—40.

³² Mnogi su pisali o predmetu: La grange, Vosté, Sainz, Meinertz, Durand, Prat, Huby, Loisy i dr. Najpoznatiji Jülicher, Gleichnisreden Jesu, 2 svez. Tübingen 1910²; Ollivier, Les paraboles, Paris 1909; Fonck, na talijanski preveo Bertini, Le parabole del Signore nel S. Vangelo. Roma 1924; Holzmeister, Vom angeblichen Verstockungszweck der Parabeln, Biblica 15 (1934), 321—364; kod nas piše Dr. Dragutin Hren, Hrvatski prijevod imenice »parabola«, Bogoslovска Smotra XII (1924), 253—256.

Grčki *παραβολή* dolazi u Novom Zavjetu 48 puta kod Sinoptika i dvaput u posl. Hbr 9, 9; 11, 19. i najbolje odgovara značenju hebrejskoga mašal = sličnost.³³ Vrlo dobro osvijetljuju parabolu susjedni semitski jezici: u arapskom matsa i mata znači kao, sicut, dakle poredba, prisopoba, comparatio; u asirsko-akadskom mašalu znači jednak u smislu prave polovice. Mašal prevodi se sa δμοιος, δμοια, δμοιωθη i slično.³⁴

U Novom Zavjetu se *παροιμία* nalazi četiri puta i prevodi se s proverbium.³⁵ Parabola u Psalmima nije uvijek čuvana u jednom obliku. Ps. 43, 15: posuisti nos in similitudinem gentium..., a Ps 77, 2: aperiam in parabolis os meum.

Na hrvatski se evanđeoska parabola prevodi u svim knjigama s riječju priča. Nije ta riječ

³³ Zorell, kol. 984—985: *παραβολή* osobito br. 3. 4. i 5. comparatio, similitudo: Meyer-Lübke, Romanisches Etymologisches Wörterbuch, Heidelberg 1911², Boisacq, Dictionnaire étymologique de la langue grecque, Paris 1923:

Erneut-Meillet, Dict. étym. de la langue latine, Paris 1932, str. 696: parabola d'abord simplement transcrit du grec sous la forme parabole, puis emprunté par la langue de la rhétorique dans le sens de »comparaison« (Quint., Sén.), apparaît dans la langue de l'Eglise avec le sens de »parabole«, »proverbe«, et, dans la Vulgate, avec celui de »parole«, assumpta parabola »ayant pris la parole« (e. g. Num 23, 7), qui est demeuré dans les langues romanes, ou (sauf en roumain) parabola a supplanté verbum, grâce à la fréquence et à l'importance de son emploi dans la langue religieuse.

³⁴ Bogoslovka Smotra XX (1932), 238. bilj.

³⁵ Zorell kol. 1010: *παροιμία* (quod παρὰ οἴμον «juxta viam» hic illuc audiri solet (landläufig) proverbium (tragg. Plat.); 2 Ptr 2, 22 de Prov 26, 11; Apud J 10, 6; 16, 25. 29. simili sensu, quo synoptici dicunt parabola (LXX = mašal Prov. 1, 1; 25, 1).

ispravna niti daje onog značenja, koje ima parabola. U retroversiji grčkoj rekli bismo za priču μῦθος.³⁶ Istina je, i među evanđeoskim parabolama ima i nekoliko priča: Mt 21, 33 sl.; 25, 1 sl.; 25, 14; Lk 18, 9. i dr. Ali ni ove ne bismo sretno označili, kad bismo ih preveli s riječju priča, jer ovu narod shvaća kao pripovijest, gatku, basnu.

Etimološki *παραβάλλω* znači bacati sa strane, postaviti jedno do drugoga, porebiti u prenesenom smislu. Tako su shvaćali i stari klasici. Platon združuje kao sinonime *παραβολή* i *σύγκρισις*, a Suidas u svom rječniku kaže, da je *παραβολή πραγμάτων δμοίωσις*, to jest: parabola znači sličnost stvari.³⁷ Aristotel precizira značenje parabole prema riječima λόγος, μῦθος, αἴνος i ἀπόλογος.³⁸ Tako i Ciceron naziva je collatio,³⁹ Kvintiljan similitudo,⁴⁰ a Seneka imago, koja je potrebna »ut imbecillitatis nostrae adminicula sint et ut discentem et audiensem in rem praesentem adducant«.⁴¹

Kod istočnjaka se napose razvila parabola kao pripovijedanje neke sličnosti.⁴² Već je izjavio sv. Jeronim, da je ovima to vlastitost u govoru:

³⁶ Isti kol. 856—857: μῦθος 1) quivis sermo, narratio, mandatum, colloquium etc. (Hom., raro apud Atticos). — 2) narratio ficta, fabula, rumor rei incertus qualis narrationibus vulgi continetur (Pind. Hdt. Plat. Arist. inde Dem. p. 1219, 14. μύτον λέγεται = mentiri; Eur οὐδὲ μῦθος ἔχει = »ut rumor est«) 2 Ptr 1, 16; aliis locis hoc nomine designantur commenta falsa, insipida, inutilia pseudodidascalorum: 1 Tm 1, 4; 2 Tm 4, 4 (opp. ἀληθεία); illi mythi dicuntur Ιονδαικοί ab Judaeis inventi, et a christiana veritate alieni Tt 1, 14: βέβηλοι καὶ γραώδεις profani et seniles 1 Tm 4, 7.

³⁷ König nav. mj.

³⁸ Rhetorica 2, 20.

³⁹ De iuventute 1, 3.

⁴⁰ Institutio orationis 8, 3.

⁴¹ Epist. ad Lucil. 59, 6.

⁴² Haefeli, nav. dj. str. 9 i dalje.

»Familiare est Syris, ex maxime Palaestinis, ad omnem sermonem suum parabolas iungere, ut quod per simplex praeceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem exemplaque teneatur«.⁴³ Dakle »per similitudinem exemplaque«, kako tvrdi Jeronim, a i drugi pisci, da je bio ne samo običaj nego redoviti način govora kao što je to danas tako je bilo i u Isusovo vrijeme, iznijeti najprije sentenciju, zatim je osvjetliti primjerom i porediti je.

Glagol παραβάλλω, od kojega je nastala imenica parabola, znači: porediti, poređivati, prispolabljati. Sama imenica poređenje, poredba, prispoloba. U kraćim se poredbama u evanđeljima mjesto parabola upotrebljava διοιώθη, διοιος, διοία ἐστι. Poredba u latinskoj Vulgati nije ustaljena, kako sam već spomenuo u navedenim primjerima iz Psalama. Dok Mt 24, 32. ima (zadnje nedjelje crkvene godine) parabola, na paralelnom mjestu i za istu stvar ima Lk 21, 30. (prve nedjelje adventa) similitudo, kako Sales oba mjesta talijanski prevodi similitudine.⁴⁴ Tako su shvatili prvi tumačitelji. Već sam naveo Jeronima. Mt 18, 23. ima u Vulgati parabolam. A sv. Jeronim u homiliji na to kaže: »Praecepit itaque Dominus Petro sub comparatione regis et domini et servi...«⁴⁵ Isto tako stoji kod Lk 19, 11. parabola. Na što sv. Ambrožije kaže: »...hanc praemitteret comparationem...«⁴⁶ Zato sam na svim mjestima parabolu prevodio s riječju prispoloba, koja je, kako mi tvrde prijatelji i

⁴³ Comm. in Matth 12, 23, PL 26, 137 B.

⁴⁴ La Sacra Bibbia. Il Nuovo Testamento I, Torino 1911, str. 108.

⁴⁵ Lib. 3. Comm. in c. 18. Matth — PL 26, 132. Homilija 21. nedj. po Duhovima.

⁴⁶ Lib. 8. Homil. in c. 19. Lucae — Homilija na evand. od 25. kolovoza i 2. rujna.

znaci, na koje sam se obratio s mnogim pismima, posvuda poznata, te lijepo i potpuno iznosi pravi smisao komparacije, poređivanja, poredbe.

* * *

Imao bih kazati još mnogo toga. Držim, da više nije potrebno, jer će čitaoci iz dosada navedenoga lako uvidjeti načela, kojih sam se držao. I to, da sam nastojao tokom rada dokumentirano postaviti svaku svoju izmjenu i tvrdnju na stvarne, jezične i egzegetske temelje. Tako opremljenu knjigu šaljem preko naših Biskupa širom Hrvatske domovine.

Jme. br.
39896